

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. дин Иван Гацов, Нов български университет, София
на дисертация за присъждане на образователната и научна степен *доктор* в
професионално направление 2.2. История и археология – Праистория,

на тема

„Некрополите на културен комплекс Коджадермен – Гумелница – Караново VI“
с автор Димитър Георгиев Чернаков

Представеният за рецензия дисертационен труд на Димитър Георгиев Чернаков „Некрополите на културен комплекс Коджадермен – Гумелница – Караново VI“ включва две части – текст и приложения с общ обем 664 страници. Първата част в обем 262 печатни страници се състои от увод, пет глави, заключение, списък на използваната литература. Втората част или приложенията включват каталог на гробове в селища с обем 98 стр., каталог на гробове и ситуации извън селища с обем от 279 стр., както и 28 табла с илюстрации, 19 таблици, 10 диаграми и 2 карти.

Темата на представения труд е добре формулирана и обоснована. Проблематиката не е нова и непозната за Димитър Чернаков – в продължение на години той работи в тази област, има и съответните публикации, а също така и е ръководил на изследванията на халколитния некропол в с. Каменово и този до с. Кошарна. Темата на дисертацията е навременна, като се вземе под внимание значителният по обем материал, от една страна, и липсата на обобщаващи трудове върху некрополи от ареала на културен комплекс Коджадермен – Гумелница – Караново VI (КГК VI), от друга.

Във “Въведение“ е подчертано значението и необходимостта от разработването на тази проблематика в светлината на една значителна изворова база от 473 гроба, за

които има съответните публикации или налична документация, както и некрополите при Кошарна и Каменово. Формулирани са целите, задачите, проблемите и методите на проучване, а така също и териториалните и хронологични параметри на изследването. Независимо че насоките, методите и спецификата на изследванията в този труд са сравнително ясно и добре дефинирани, то липсва на практика е обяснение за дисбаланса в използваната изворова база и по-специално тази от територията на днешна Румъния.

Главата „Преглед на проучванията“ е посветена на състоянието на изследванията, като е направен историографски преглед, свързан с разработваната от Д. Чернаков проблематика. В тази част е акцентирано е върху някои нерешени въпроси, свързани с липсата на комплексни проучвания за отделните некрополи, а така също и различните интерпретации относно позицията на култура Варна.

В главата, посветена на *„Извори за погребалните обреди на културен комплекс КГК VI“*, последните са представени от Д. Чернаков в рамките на ареала на Североизточна България, Западнобългарско Черноморие, Тракия, Мунтения и Северна Добруджа. Събраната информация е изложена на добро ниво, като по един прегледен начин са представени резултатите от статистическата обработка на материалите.

На практика този начин на сумирано представяне на данните позволява да се правят сравнения за съответните ареали на културния комплекс КГК VI. Според мен в подточка III.Тракия е необходимо обаче да се въведе и уточнението северна, горна или българска, независимо че на стр.73 е отбелязан географския обхват на цялата област на днешните територии на Гърция, Турция и България.

В тази глава, в раздела „Некрополи в Каменово, Разградска област“, Д. Чернаков се позовава неточно на много важната и полезна статия на L. Manolakakis (2011, 14, 225-244), което е довело преди всичко до заблуждение на автора за „наличие на производствен център за кремъчни сечива стр. 42, а оттам и за една погрешна интерпретация. В случая става дума за complex, който е включвал – депозит от кремъчна суровина, селищна могила и шахта, като термините, които се употребяват, са site и workshop.

В главата „Географско положение и топография на некрополите“ определен принос представлява извода на Д. Чернаков за липсата на определена и преобладаваща посока при разполагане на некропола по отношение на селището. Също така намирам за полезни и изводите за топографската ситуация, геоморфоложките форми, разположението на селищата и некрополите в ареала на културен комплекс КГК VI и

особено оборването на хипотезата за ситуиране на некрополите на запад от съответното селище.

В същото време смятам, че при сегашното състояние на проучванията на погребалните обреди на ареала на споменатия културен комплекс, изборът на „индекс на Хигучи“ не е най-удачната опция за определяне на обозримата връзка между некропол и селище.

Приложението на индекса на Хигучи от Д. Чернаков (страници 77, 80, 85) е избор на автора, но все пак трябва да се вземе предвид, че в този случай използването на „приблизителни осреднени стойности“ и то при липса на данни за съответните точки на измерване, за границите на селищата и некрополите, липса по правило на информация за палеосредата, а оттам и реалното местоположение на водоизточниците през периода на халколита, изисква определена предпазливост от автора, особено при формулирането на съответните изводи.

В това отношение много показателни са резултатите от изследванията през последните години на халколитно селище Пиетреле, на южния бряг на Дунав. Проучванията на Германския археологически институт, Берлин, установиха наличие на значително по размери селище, продължение на самата селищна могила – т.нар. “flat settlement”. Много интересни са и изследванията на тази експедиция върху палеосредата. Според мен би било от полза в бъдещата си работа Д. Чернаков да се запознае с тези резултати.

В главата „Гробове в селища,, се анализират скелетни останки от съответните селища, като е акцентирано върху резултатите от Русенската селищна могила. Интересен е опитът на Д. Чернаков, за разграничаване, поне до известна степен, на погребенията, които там са открити и изследвани.

Един друг дискуссионен въпрос възниква при анализиране появата на охра. В случая дисертантът излага различните интерпретации от съответните автори, което говори за един детайлен и добросъвестен подход. По отношение на наличието на охра и нейната символична натовареност, както правилно подчертава Д.Чернаков, ще си позволя да отбележа и още една опция за смисъла на нейното използване. Все пак не трябва да се изключва и възможността за използването ѝ като “...an integral part of the hafting technologies . . . ground ochre was probably mixed into the adhesives that were used to glue the tools to hafts.” (Lombard M.2006p 57 – 67.)

В главата „Гробове и ситуации без скелетни човешки останки извън селищата (в некрополи и единични гробове)“ и по-специално в частта, посветена на „гробните компоненти“ един друг акцент в дисертационния труд е априорното разделяне „на инвентара в гробове със скелетни човешки останки“ на „предмети с утилитарно предназначение“, като керамични съдове, „предметите“ от камък и кремък, от тези с неутилитарно предназначение – накити и амулети (с.199, Диаграма 2).

Поне по отношение на кремъчните артефакти подобен подход се нуждае от допълнително уточнение. Един и същ кремъчен артефакт би могъл, макар и да не е задължително, да има и утилитарни функции, когато е в културно обръщение и символични, когато е депониран в гроб. (Gatsov, Nedelcheva, 2018, in print).

В тази връзка смятам, че използването на термини като „предмети от кремък“, „предмети от камък“, „предмети от скали“ в една археологическа разработка е нецелесъобразно - напр. на стр. 53, 165 и др.

Последно, но не и по важност е определеният стремеж от страна на дисертанта към задължителна интерпретация, независимо от качеството на изворовата база и използването в редица случаи на терминология, далеч от археологическата проблематика. Методически е неприемливо, например един екземпляр от кремъчна брадва да се съпоставя с други общо пет броя и на тази база да се правят изводи за спецификата на разпространение (с.165).

Също така има и определено разминаване между състоянието на проучванията и границите на интерпретации и формулировки в някои случаи от страна на дисертанта. Имам предвид използването на термини като: генериран принадлеен продукт; различно по размер лично имущество, обособяване на отделни племенни групи, в резултат от социално разслоение; социални групи със среден и висок статус в древноплеменната йерархия и пр.

Спомената по-горе тенденция не е характерна единствено за автора на този труд и това не би трябвало да му се вменява като грешна постановка. Според мен надхвърлянето на интерпретационните възможности на изворовия материал е все по-разпространено явление не само в праисторическите изследвания.

В глава „Заклучение“, Д. Чернаков сумира резултатите от изследванията си, които са му позволили да направи една обща характеристика на спецификата на погребални обреди в ареала на културен комплекс КГК VI - некрополи, гробове, открити извън и в селищата гробове.

Накрая, като обобщение на всичко казано дотук смятам, че представеният дисертационен труд „Некрополите на културен комплекс Коджадермен – Гумелница – Караново VI“ на Димитър Георгиев Чернаков е сполучливо обобщение на събраните до този момент данни и аналитичен поглед върху погребалните обреди на културен комплекс КГК VI. Този важен резултат е получен преди всичко чрез анализиране на характеристиките на отделните некрополи, които са обобщени в съответните изводи на едно следващото по-високо ниво.

На практика е направен успешен опит да се представи цялостна характеристика на този феномен в рамките на регионални и надрегионални зависимости между ареалите на споменатия културен комплекс. Това от своя страна е позволило на дисертанта да формулира интересни изводи по отношение на социалната структура през този период и район.

Намирам за много полезни изводите на автора относно наличие на организация на гробищното пространство. Заедно с това, създадената и използвана от дисертанта класификационна схема и типология може да се прилага и в бъдещи проучвания. Тя позволява сравняването на различни по обем и съдържание количествени и качествени характеристики и определено може да се разглежда като принос в тази област. Дисертантът борави и то успешно със значителен по обем изворов материал в рамките на обширния териториален обхват на културен комплекс Коджадермен – Гумелница-Караново VI.

Авторът познава много добре литературата по въпроса и е в състояние да представя критично и безпристрастно различните възгледи на съответните изследователи. Обемът на дисертацията отговаря на изискванията за подобен труд. Броят на публикациите на автора по темата е значителен – общо 11.

Графичната документация е на много високо равнище. Солидната и добросъвестно изготвена изворова база заедно с издържания в научно отношение подход към изследваната проблематика е намерил практическото си осъществяване в изработването на двата каталога. Това са каталог на гробове в селища и каталог на гробове и ситуации без скелетни човешки останки извън селищата. Те са интегрална част от дисертацията, изготвени са на високо професионално равнище и представят визуализация на част от работата на автора.

В заключение, независимо от някои критични бележки, които обаче не намаляват приносния характер на представения труд „Некрополите на културен комплекс

Коджадермен – Гумелница – Караново VI“ смятам, че са налице всички основания да препоръчам на почитаемото жури да присъди образователната и научна степен ДОКТОР на Димитър Георгиев Чернаков.

София 3.05.2018г.

проф. дин Иван Гацов